

Adam we şäher / nowella

Category: Hekaýalar, Kitapcy

написано kitapcy | 25 января, 2025

Adam we şäher / nowella ADAM WE ŞÄHER



Bu şäher oň üstünden basýar.

Garry şäherleň hemmesi şeýlemikä?

Bäh...

Eger-de ýaňybir üç ýüz ýyl ýaşan şäher şeýle bolsa, onda Stambul, Rim, Pekin, Samarkand ýaly müňlerçe ýyllary başyndan geçiren, has gojaman kentler dagy nähilikä?

“Hymh” edip, şäher onuň aňynda ajymtyk ýylgyrdy.

Megerem, özüne “garry” diýlenini halamadyk bolmaly.

Ine şeýle-dä şü.

Bärik gelenine üçülenji gün diýlende, ol muň bilen gepleşmäge başlady. Özem adam ýaly deňli-derejeli gürleşäýmeli welin, ýok, beýtmeýär.

Käte bir düşnüksiz, öňi-yzy gümürtik replikajyk oklap

goýberer.

Ýa-da filologlar aýtmyş, ýaňkysy ýaly haýsydyr bir “özbaşdak many aňlatmaýan” ümlügi çykarar.

Bolany.

Düşün-dä düşünibilseň. Onsoň: “Bih, näme diýjek boldukar-aý, bi bende?” diýip, kelle döwüp ýörmelidir.

“Bende diýdiňmi?” diýip, şäher özüne mahsus edepsizlik bilen oň pikirlerine morta sokuldy.

“Bende diýdim. Nä, pretenzaň bamy?” diýip, pikirine edepsiz gatşylyanyna gatyrganan ol, içinden hüžžerildi.

Şäher geplemedi.

Şeýle-dä şü.

Öl ölýän bolsaň.

Ýeri bolýa, eýýäm muň bolan bolşuna öwrenişerçe boldy-la.

Ol sagadyna seretdi.

Dördüň ýary.

Mariýaň işden çykmagyna ýene-de ýarym sagat bar.

Mariýa ýadyna düşende onuň gursagy ýylap gitdi. Süňňüne süýji gyzgynlyk ýaýrady.

Ol şäheriň edepsizliginem, onuň öz üstünden basýandygynam birsellem undup, kenarýakada gezelemäge başlady. Gözem töwereginde...

...Ol bu şähere birinji sapar gelenok.

Eýýäm birnäçe ýyl bäri gatnap ýör. Her gelende-de bir aý gowrak eglenýär. Eýýäm oňa geň galmasyny bes ederçe boldy. Emma, bu şäher edil sahnada täzeden-täze hokgalary görkezip, her sapar tomaşaçylary aňk edýän gözbagçy mysaly.

Her gelende, has dogrusam her geleniniň her gününde, edil podiumda özüni sereşleýän nysakçy näzenin deý, özüniň täsinden-täsin taraplaryny sergä çykarýar.

Nirä seretseň suw bolup dur – derýa, nowhanalar, biri-birinden haşamly köprüler...

Meşhur ak gijeleri bilen jadylaýan tomusda güneşlige duş geläýmeseň, haçan görseň ýa alabulutlyk, ýa-da ysgynsyzja ýagyş jimirsäp dur. Hemişe-de derýaň ysna eýlenen sowujak sergin şemal öwürýär.

Gadymy binalar – Petropawłowsk galasy, Aleksandr-Newsk

ybadathanasy, Smolnyý instituty, Gyşky köşk bilen Köşk meýdany, Admiralteýstwo, Nawa prospekti, Petr I-ň ýadygärligi bilen Senat meýdany, Binagär Rossiň köçesi, Ostrowskiý meýdany, Sungatlar meýdany...

Iki ýüz ýyllap mähnet şalarşalygyň paýtagty bolan äpet şäher özüniň asyrlaryň ysy gelýän, zynatly binalary bilen öz göwsünde ýaşaýanlaň hemmesini aňkartmaga dyrjaşýan ýaly.

Ýöne, diňe bu taryhy ymaratlardan doly, bezemen meýdanlarydyr şaýollaryndan däl, bu şäheriň hatda darajyk ötüge çalymdaş köçejiklerindenem gadymyýetiň sesi eşidilýär.

Bu şäheriň: “görmedigi görde galan” diýilýäni...

Uruşlar, gandöküşikli dildüwşikler, pitneler, ýangynlar, ynkylaplar, tas müň güne çekiberen aýylganç gabaw açlygy, doňaklyk, asyrlaň dowamynda nijeme gezek suw basmalar...

Şäher bolsa, şo betbagtlyklaň hemmesine-de garadangaýtmazlyk bilen döz gelip, taryhyň wagşy mongollary deýin özüniň hemme duşmanlarynyň süýekleriniň üstünde raks oýnamagy başarybam, ine, entegem buýsanç bilen deňiz ýakasynda howalanyp dur.

Onuň bolup durşunda-da göýä: “Gel erkek bolsaň! Senden gaýdan namart bolsun!” diýip, dünýäniň ähli bela-beterlerine azm urýan, gedem gaýduwsyzlyk bar ýaly...

Öz ýurduny sarç bedew deý gönertläp, soňam ony çarpaýa galdyrmagyň hötdesinden gelen, gazaply hem zabun hökümdaryň diýdimzor erki bilen, özüni guran bendeleriň pahyrsüňkleriniň üstünde, jork batgalykda bina kylan kent...

Dagam, ilkibaşky zannyndan daşa gidip, gaýduwsyz, tekepbir urşujy bolman, nätsin?!...

...Garry şäher, onuň aňynda kanagatlanma bilen dem aldy. Ýöne hiç zat geplemedi.

Megerem, özüniň, dünýäni gazaply garadangaýtmazlyklary bilen sarsdyran, wagşy mongollara deňelmegi, göwnünden turan bolara çemeli...

Ýa-da her bir hereketi nepislikden püre-pür, nysakçy näzenine meňzedilmesi...

...Ol derýaň kenaryakasynda gezmeläp ýörşüne içini hümläp, töwereginini synlap barýardy.

Haýran-ow şü şähere, ol!

Hakyky kontrastlaň şäheri bi!

Hanha, esli ýaşan garry kempir. Çekgeleri syrylanyň bäre ýanynda gytyk deňlenen. Kellesinde-de irokezleňmi, panklaňmy kekeji. Olam üç reňke boýalan. Ýaşyl, gyzyl, gök. Egnindäki jindesinem bulaň obasynda pagta ýygмага çykylanda geýmäge-de, erkek bolubam utanarsyň. Bu aýjyn bolsa, gaýta şonsuny hilebir zat edip güjeňläp geýýär. Özem ýodajykda skeýtbordda (tekerli tagta) myçyp barýar.

“Aý ýo-laý, bü frik (iňl.: freak – öz aklynda däl, fanatik) hakykatda, adamam däl-de, Iblisiň erki bilen dirileri gižželemek üçin gaýypdan aýada inderilen albassy bolaýmasa...” diýip ol, kinaýaly pikir öwürdi.

“Adam...” diýip şäher, oň pikirine teýeneliye seslendi...

...Hanha, şo frik-kempiriň daş-töwereginde bolsa, göýä, haýsydyr bir real kinoň ussady tarapyndan şoňa kontrastlyk sahna edilip goýlan dek, elleri kitaply, oturgyçda oturan ýa-da kenaryň germewine söýenip, okaýan kitaplaryna başbitin çümen adamlar. Geň zady, beýleki şäherleň ýaşaýjylaryndan tapawutlykda, bu şäherde ine şun ýaly eli kitaply adamlar has köpräk gözüne ilýär.

Metroda, kenaryakada, awtobusda, ýolda, kafede...

Özem: “Kagyz kitap öldi! Elektron ýazgyň hökmürowan eýýamy jahana ýaň salýar!” diýip, kim näçe bagyrsa-da, şu şäherlileň-ä aglaba köpüsiniň elinde kagyz kitap.

Megerem, bu kende ýöne ýerden: “Demirgazyk Palmira – Medeni paýtagt” diýýän däl bolsalar gerek.

Garry şäherde hemişelik mesgen tutan asyrlaryň howasam, bärde ýaşaýanlaň aňyna-kalbyna täsir edýän bolmaly.

...Lomonosow, Deržawin, Žukowskiý, Karamzin, Griboýedow, Puşkin, Gogol, Lermontow, Odoýewskiý, Belinskiý, Dobrolýubow, Gonçarow, Turgenew, Çernyšewskiý, Fet, Týutçew, Lew Tolstoý,

Aleksey Tolstoý, Dostoýewskiý, Blok, Maýakowskiý, Swetaýewa, Ahmatowa, doganlar Strugaskiýler, Brodskiý, Dowlatow...

Ýüzlerçe beýik döredijileriň ruhunyň ülüşjikleri bu şäheriň ruhuna hemişelik siňip, onda ömürbaky ornaşyp galan...

...Belki, şolam bu şäherde ýaşadygyňsaýy, bildirmänjik aklyňa-kalbyňa öz täsirini ýetirýändir. Assyrynlyk bilen senem okamaga, özleşdirmäge, şo birmahal ölüp gidenem bolsalar, olaryň entegem adamlar arasynda ýaşap ýören pikirleridir duýgulary bilen göwnüňi baýlaşdyrmaga iterýändir?

“Cogito ergo sum” diýýärmä, Dekart ýaşuly?!

“Pikirlenýän – diýmek ýaşayan”...

Ýene oň pikir ýöretmesine rugsatsyz goşulan şäher, oň aňynda aýtgyny terjime etdi. Soňam nämüçindir gamgyn dem aldy.

Hamana, öz gursagynda ýaşap öten hem-de öz ruhlarynyň bölejiklerini özünde galdyran şo döredijileri birme-bir ýatlap, olar her birine ýürekden gynanan ýaly...

Olam derýaň kenaryakasyny ädimleri bilen ölçäp barşyna, nämüçindir şäheriň dem almasyny gaýtalady...

...Soňam ayak çekdi. Dört-baş ädim beýle ýanynda iküç sany rok-sazanda gitaradyr depreklerine zor salyp, saz çalyp, aýdym aýdýardy. Olaryň endam-jany, ýüzlerine çenli dürli-dümen tenşekile beslenendi. Gön geýimlerinden sallam-sajak demir-dümür asylygydy. Ýigitmi gyzydygam siňe-siňe seredip birsellem durmasaň, haýsynyň haýsydygyny anyklar ýaly däl. Ýöne aýdym-saza ezberdikleri welin, mese-mälim.

“Rolling Stounz, Paýint it Bläk” diýip ol, rok-klassikany ýüzüniň ugruna tanady.

Gapdalyndan geçip gidýän, sypatlary ýaňky frik-kempir bilen arkaýyn bäsleşip biljek, ýaşajyk gyzlardyr jahyllara, garry-yaş ötegçilere, tigr sürüp ýören garryja mamalardyr-babalara üns bermänem, aýdymy diňlemäge başlady...

-I see a red door and I want it painted black

No colors anymore I want them to turn black

I see the girls walk by dressed in their summer clothes

I have to turn my head until my darkness goes...

...Aýdymdyr mukamyň soňky heňlerine ýakynlaberende-de, ýeňsesinden uzan pamyk ýaly ýumjaşyk, nepisje, akja eljagaz onuň gözünü tutdy. Eljagazdan ilki bilen-ä tanyş atyryň hoşboý ysy gelýär. Soňam, üşän eljagaz sowujak bolsa-da, oňa onda yssy mähir-muhabbetiň ýakymly ýylylygy duýulýar.

-Rok diňleýäňmi?-diýip, onuň gulak ýelkeniniň ýeňsesine gyzgyn dem üflendi.

Ini jümşüldäp gitdi.

Ol bärsine bakman, gözünü tutan nepis eljagazy emay bilen gysdy-da, onuň ýeňsesinden öpdü.

Öwrüldi-de gujagyna gysdy.

Tora düşen maralyň okara gözleri, tyllasow gulpak, inçemik burunjak, güýz çigregine al öwüsýän ap-ak ýanak, pökgüje gyrmyzy dodak, timar berlen gaş, kirpik...

-Şu yrymçyllygyň galman geçjek-le. Näme diýdiň, “bizde eliň aýasyndan ogşasaň puluň bolmaz” diýlip, yrym edilýä diýdiňmi?-diýip Mariýa, enaýy jykýrdady.

-Ýo, “puluň” däl...neme...-diýip ol, Mariýa bilen gepleşýän dilinde, öz ene dilindäki “ryzk, nesibe” diýen sözleň terjimesini tapman kösendi. Soňam:-То что написано у тебя на роду, твоя выделенная доля от всего в этой жизни...-diýip birje sözi uzyn edip, düşnüksiz düşündirdi.

Mariýa oň aýdanyna kän bir düşünmese-de, hetjiklejek bolup durmady.

-Ýeri, nirä gideris?

-Belki,-diýip ol, az-kem sägindi:-öýe gideris-de, şo ýere suşy sargyt ederis?!

Mariýa oň burnundan ýeňiljek ogşap goýberdi. Soňam okara gözlerini näzli güldürdi:

-Näme, şoň ýaly howlugýaňmy?

-Howwo, howlugýan...-diýdi-de ol, özi üçinem duýdansyz, alkymynda duran jenany bagryna basdy. Soňam süňňüni gaplan hyjuwyny bas gelip bilmän, näzik teni kükreginde mynjyradaýjak

bolup, ony pugta gysdy.

-Dursana, aýyň biri diýsäni!-diýip Mariýa, näzirgeýändigini göz-görtele, nepis altynsöw gaşlaryny çytan boldy:-edil ýöne, süňklem şatyrda gitd-ä. Sen-ä hakykatdanam ýabany mongol diýseň mongol-la...

...Mariýa elbetde oň mongol däldigini bilýär. Ýöne, ilkinji gezek tanşanlarynda oňa: “Bagyşlaň, siziň milletiňiz mongolmy? Siz Çingiz hanyň gaýduwsyz turgaudlaryna çalyň edýäňiz...” diýeli bári, bu ýüzlenme ikisiniň arasynda pynhanja ýarymçyn, ýarym oýun bolup, hemişelik galypdy.

Bir sapar, has hyjuwly “düşek söweşinden” soň, gara der bolup, çolaşyp-çyrmaşyp dynç alýarkalar, ondan nämüçin özüne beýle ýüzlenýändigini soranda bolsa, Mariýa şeýle jogap beripdi:

-Bilýäňmi, ilkidurmuş adamlar döwründe, zenanlar keseki taýpa bilen aldym-berdimli garpyşykda basylyp alnyp, egne göterilip, olja hökmünde gowaga getiriler ekeni. Megerem, şeýle edermen, gaýduwsyz, özüniň aňyna-maňyna garaman özüni oljalap, gersine alyp gaýdýan gerçeği küýsemek, her bir zenanyňam aňastaňynda wagty-pursady gelýänçä basyrylyp ýatan bolmagy ahmal. Sen bolsa edil şo gadymy gorkunç rowaýatlardan çykyp gelen wagşy mongol urşujylaryna meňzeýäň. Ýüzüň dagam daşdan çapylana çalyň edýär. Edil ýöne dem salymdan, niräňdir bir ýeriňden egri gyljyňy çykaraga-da: “Urragh! Urragh!” edip, wagşyýana gygyryp, üstüne topulyň gaýdyberjek ýaly...Bilýäňmi, seni ilki görenimde näme pikir etdim?...“Şu wagşy mongol meni oljalaýsa...soňam hiç kime bermese...ömürlük ýeke özi eýelik etse...”...Ine näme pikir etdim...

...Mariýaň öýünden ümürlü daňdan çykyp gaýtdy.

Ol gijeki awa çykyp, gabat gelen ötegçiň kisesinem, gapjygynam artykmaç odur-budurdan ýeňletmäge hemişe taýýar talaňçylarada, kimi görse yrsarap ýören bozgaklara-da, olaryň hemmesinden beter beýleki hajrawlara-da duşmak islänok. Şoň üçinem

birmahal Mariýaň kömegi bilen buljum ýollara belet bolup goýdy. Şo sebäpden, häzirem ol şäheriň köpgatly jaýlarynyň beton guýulara çalyň edýän kindiwanja howlularyny kesip, adam-garasyz gum-guk, ötlem-ötlem, garaňky geçitlerden arkaýyn haýdaşlap barýar.

Birdenkä, häli, Mariýaň öýüniň gapysy olaryň daşyndan ýapylaly bäri, ejaplylyk bilen sem bolan şähre dil bitdi:

“Ýogsa-da, sen nämüçin oňa: “Maşa” diýeňog-a?!”.

Ol ädimini haýallatman barşyna, birsellem jogap bermedi. Diňe esli geçenden soň, uludan dem aldy-da, soragyň jogabyny oýlandy.

“Örklenesim gelenok...”.

Bada-badam gözüniň öňünde gaýrasy çäge alaňlaryna, ilerisi baýyrlara diräp duran dogduk obasy peýda boldy.

Howlusy, gözleri ýolda özüne garaşýan başdaşy, çagalary...

Şeýlebir ýüregi gysdy, şeýlebir ýüregi gysdy, şu pille...

Edil ýöne olary göresi gelip ýüregi üzülip barýana döndi.

Hasam höwrüniň tamdyr ysly saçlaryny ysgap, şeýle tanyş, şeýle eziz, şeýle mähriban tenini gujagyna gyssa...Soňam birsellem: “Geldim. Öýümde men...” diýip, öwhüldäp, başdaşynyň aşretimuhabbetli goýnunda meýmirese...

Körpesi dokuz ýaşasa-da, henizem alkymyndan bäbejigiň uçmahy ysy gitmedik – şol behişdi ysly alkymjygyndanam ysgap-ysgap doýmasa...

...“Hä-ä...” diýdi-de, eýýäm oň hakydasyndan hemme zady okamaga ýetişen şäher, düşünmeklik bilen süýükdirdi. Soňam, bu barýanyň sap-arassa ene dilinde, süýji labyz bilen goşgy okap ugrady:

“Tatarda Zöhre jan, Bagdatda – Mahym,

Gözlerimniň agy-garasy gyzlar.

Daglary ýandyrar bu çeken ahym,

Bitmez synalaryň ýarasy gyzlar.

Zöhre diýp ýüzlensem men bagry birýan,

Mahym janym aglar ýüregi girýan,

Iki gyzyň arasynda sergerdan,

Ýakdy meni yşkyň höwesi gyzlar..."...

Ýöräp barýan haýran galdy.

Oslagsyzlykdan ýaňa tas бүдreyärdi.

Sakga kürtdürdi:

"A-how, nä senem "Zöhre-Tahyry" bilýäňmi?".

"Hymh...".

Şäher, oň aňynda ýaňsyly ýylgyrylýan ýaly duýgy döretdi.

"Sen näme bilýän bolsaň, menem bilýän şony...".

"Bäh...".

Ol başyny ýaýkady-da, ýene-de ýoluny dowam etdi.

Dymşyp barýarlar.

Pyýada-ha pyýada pyýadalap barýar.

Şäherem hemme ýerde.

Oň daşynda-da, içinde-de...

Özem onuň göwnüne bolmasa, häzir şu ýa-da indiki ötügiň has garaňky künjeginden, şäheriň ho-o-l ilkibaşky gurulýan döwründe, batgalyga paýa kakyp ýören, sal-sal geýimli Andreý Rublýow, öz günägäh teniniň däl-de, Hak tarapyn berlen zehininiň, sungatynyň pida bolup barýanyna: "Heläk bolýan-la-a!!!" diýip zarynlap, çykaýjak ýaly bolup dur...

Ýa-da hemme zadyny humara goýup utduran German, elinde özi üçin heýhatly bolan garga hatynly kartyny gysymlap...

Ýa-da ýap-ýaňyja süýthor kempiri, beýik etsem-petsemeleriniň hatyrasyna kaklan Raskolnikow, gana boýalan paltasyny somlap... "Ýogsa-da," diýip ýöräp barýan, şähere ýüzlendi: "Şüler hakykatdanam bolanmy? Ýa-da olary ýazanlaň oýlap tapan hyýaly salgymlarymy?".

Şäher, misli, pikirini çugdamlaýan dek, takmynan baş-on sekunt geplemedi. Soňam: "Pikir – maddy" diýip, gysgajyk hümrüdedi-de, dymdy.

Ol: "Leýbnis" diýip, şäheriň jümlesi hakda ýaltalyk bilen oýlandy. Soňam endigan çalt gadam urup barşyna, onuň ýene-de bir zatlar geplärine garaşdy.

Ol geplemedi.

Şuň şu bolan bolşy bar-a, düýbünden maňzyna batanok-da bar-a!

Ol özüniň bu gatyrganmaly pikirine ajy ýylgyrdy.

“Batmanda nätijk? Oňa edibiljek zadyň bamy diýsene? Olam edil pişik ýaly – islän ýerind-ä-hä enteyä, islän wagty gelibem, islän wagtam gidýä...”.

“Heh!” edip, özüniň pişige deňelmesine şäher, hehhildeddi. Soňam sorady: “Ýeri bolýa. Haçan gaýdýaň?”.

“Iki günden...”.

Ýene-de dymdylar.

Adam gidip barýar. Şäherem ýanynda.

“Gal-aý bolmasa...Mariýa-da nemeder...begener...” diýip, birhaýukdan soň şäher, seslendi.

Ol ädimini peseltmän, oýurgandy.

Ýene-de howlusy, bäbek ysly körpesi, nan ysly mähribany, beýleki ezizleri...

Ýürek ýagy üzülmezmi?

Üzüler.

Onda-da ne üzölmek...

Ol uludan demini aldy-da, sesini çykarman başyny ýaýkady.

Geň galaýmaly, şäher onuň bu hereketini gördi. Olam haşlap dem aldy. Soňam diýdi:

“Bolýa...Düşnükli...Seň o taýyňda men ýaly janly...nemeler...o zatlar...bamy?”.

Adam ýylgyrdy. Gözüniň önünde güneşli diýary janlandy. Ýüz-keşbine nur çaýylan ýaly boldy.

“Bar...Hemme ýeri diri...Özüňem bilýäňmi, barsam, hökman üç-dört günläb-ä günüň aşagynda jyzylap, şöhlesine suwa düşerin...gark bolaryn güneşe...ýadadym-aý şü tükeniksiz seleňlikdenem, bulutlykdanam...”.

Şäher, az-kem dymdy. Soň diýdi:

“Onda salam aýt...o taýlaň hemmesine...meň adymdanam...”.

“Hökman...”.

Ýene-de dymşdylar...

Geň zat.

Şu pursat, nämüçindir şäher oň depesinden basmasyny bes etdi.

Ýa-da göwnüne... Hekaýalar